

Máig is Városkapunak hívja a népnyelv azt a helyet, ahol a Váci úti villamosok átmennek az Északi vasúti híd alatt. Pedig semmiféle kapu nincs ott, nem is volt, annál inkább álltak azon a ponton hajdanában vámosok, csendőrök, rendőrök, vigyázva arra, hogy Pestről Újpestra vagy fordítva milyen árut visznek a vásárosok. Később már nem az áru volt a fontos, hanem — az ember. Nem is egyszer történt meg, hogy kordont vontak azon a tájon, ahol 1830-ban Miltenberger Márton budafoki szőlősgazda elkezdte művelni az addigi parlagföldeket. (A szájhagyomány szerint ő volt Újpest tulajdonképeni alapítója.)

Szigorúan megvont határ húzódott a székesfőváros és a Pest megyéhez tartozó Újpest rendezett tanácsú város között.

1990: kétszáz ezres kerület

Immár egy emberöltő telt el azóta, hogy kerülethatárra szelődött az egykori város határ: egyik oldalon a XIII., a másikon a korábbi Belváros sorszámát nyert IV. kerület. A levélcímezeknél — átmenetileg, tekintettel a sok azonos utcanevre — zárójelben megmaradt a régi név is: Újpest. De megmaradt — mind a mai napig és bizonyára még sokáig — az ot-taniak tudatában is. Az ott lakó ember nem mondja magát sem IV. kerületinek, sem budapestinek, hanem csakis és kizárólag újpestinek. Aki ott született, azért, mert így szokta meg. Aki pedig később költözött oda — azért, mert az újpesti lokálpatriotizmus alól senki sem tudja kivonni magát.

Mint az embereknek és a könyveknek — a városoknak is megvan a maguk sorsa. Újpesté az, hogy robbanásszerű fejlődés és hosszú stagnálás korszakait váltják egymást, aránylag rövid történetében. A múlt század utolsó harmadában és a XX. század elején gyorsan nőttek az újpesti gyárak, egyre több munkás kellett. Jöttek az ország különböző tájairól a nagybirtokról kiszorult szellemek, letelepedtek Újpesten úgy, ahogyan otthon megszokták: több család egy házban. Aztán minden úgy maradt évtizedekig. Ma sorra felszámolják a régi Újpest utcáit, ahol egy-egy földszintes házban 18—26 család lakik. Helyükön épül fel a „legújabb Pest” vagy inkább Új-Újpest, ez év nyarán kezdik felhúzni a tízemeletes házakat.

Aztán jön még csak az igazi nagy vállalkozás: a IV. kerület északi részén, Káposztásmegyeren 30 000 lakás épül, körülbelül annyi embernek, amennyien ma Szegeden élnek. Hozzászámítva Újpest mai nyolcvanezres lélekszámát, 200 000 lakosa lesz 1990 táján Újpestenek.

Csak hogy mindez nem megy, nem is mehet ilyen egyszerűen. Mindenekelőtt azért nem, mert addig a legtöbbször Újpestiek ezreinek (vagy talán tízezeirenek) el kell költözniük a főváros más részein épült lakótelepekre. Egyetlen év alatt, 1973-ban 1370 család ment el a lebontásra ítélt házakból, további 300 pedig az éves lakáskiutalási keretből kapott másutt új otthont. Néhány évvel korábban — amikor a kis óbudai házak bontása kezdődött — az újpesti Pozsonyi úton épült új házakba a Duna-túparti szomszédkerület volt lakói költöztek. (Egy régi temető helyén épültek ezek a házak, az újpesti néphumor el is nevezte Szellemtelepnek.)

Mostanában kerülnek újpestiek Óbudára is (bár a többségük Új-

palotán kapott lakást), s elkezdődött a cserebere a lokálpatriotizmus jegyében. Az óbudaiak igyekeznek vissza egykori házaik fölé, a ki tudja hányadik emeletre — az újpestiek meg szeretnék úgy intézni, hogy a lebontásra ítélt házból mindjárt a Szellemtelepre költözhessenek.

Újpest első lakói szőlősgazdák és a Dunában bőrtetést áztató tímárok voltak. A szőlőket a városiasodás, a tímárokat pedig a Mauthner és a Wolfner bórgyár győzte le. Egyedül az asztalosok tudtak megmaradni kisiparosnak, mai napig is híres az újpesti asz-

A XIII., VÁCI ÚTON 1963-BAN ÉPÜLT LAKÓHÁZAK

Számokkal, osztályzatokkal igazolt tény

talosipar — most már szövetkezetekben. EGYMÁS UTÁN épültek fel a nagyüzemek, híradástechnika, gyógyszeripar, szövőgyárak vonzották a munkásokat, legtöbbjük jobb béreket fizetett, mint a pesti gyárak. Máig sem ritka az Egyesült Izzóban, a Chimoinban, a Magyar Cérnában meg a többi újpesti üzemben a munkásdinasztia: ott dolgozott már a nagyapja is, ahol most a fia, unokája, veje, menyje, olykor az egész család. S ha a munkahely több családot is Újpestehez köt — természetesen, hogy még nehezebb elköltözni, vállalni a közeledés fáradsalmait.

Városhatár, sorompó és közigazgatási különválasztás ellenére mégis voltak kapcsolatok Újpest és déli szomszédja, Angyalföld között. Elsősorban a munkásmozgalm területén. Ha Angyalföldön elkezdődött a sztrájk — Újpesten folytatta. Ha az angyalföldiek tüntettek, az újpestiek csatlakoztak hozzájuk. S természetesen ugyanígy volt fordítva is. Akinek a legnehezebb időkben sikerült átjutni a főváros területére, annak Angyalföld adott menedéket. Újpesten erős volt az ellenállási mozgalom, a nyilasházat felrobbantották, foglyait kiszabadították — s az akciókban angyalföldiek is részt vettek.

„A város érdekes része”

Angyalföld „a város érdekes része” a legnagyobb munkáskerület. (Területre ugyan Csepel is, Kőbánya is nagyobb, de itt van a szocialista ipar legtöbb telephelye, Budapest 3082 telephelye közül 377, az állami ipar 1389 telephelye közül 202.) A kerület 155 000 lakosa közül 90 000-en dolgoznak, 56,9 százalék az iparban. További 25 000—30 000 a kerületben ideiglenesen bejelentővel lakók száma,

Főváros

Angyalföld és Újpest

Kerület vagy város?

Költözők törzsgárda

tözhetnek az első lakók az újlipót-városi lakótelep házaiba.

Annál is nagyobb szükség van erre, mert a kerület egy másik része már évtizedek óta viseli a „szociális szempontból nem megfelelő” minősítést. Pontosan 3465 bérlmény tartozik ebbe a kategóriába, 15 000—18 000 lakossal, vagyis az összlakosság 10—12 százaléka lakik teljesen korszerűtlen, komfort nélküli, lebontásra érett lakásokban. A legnagyobb munkáskerülethez méltatlan a Tripolisznak „becézett”, Újpestelel határos rész, a Keszkenő-telep a hasonló nevű utca környékén és a Palotai telep Rákospalota szomszédságában. A komfort nélküli lakások és szükséglakások aránya a kerület összes, állami kezelésű lakásainak egyharmadánál is több, 34 százalék.

Az óvodában kezdődik

Az angyalföldiek mindezt nem panaszozzák — de elmondják. Tanácsagnak, képviselőnek is felsorolják a tényeket, s várják — elvárják — a sürgős változtatást. Azon is, hogy kevés az általános iskolai tanterem (új iskola csak lakótelephez épül!), s hogy nagyok a színvonalkülönbségek a tanácsi és a vállalati kezelésben levő óvodák között, az utóbbiak hátrányára. A tanácsi óvodákban ugyanis — egységes, országos irányelvek alapján — az iskolára készítik elő a gyerekeket, a vállalati óvodák többsége pedig ma is csupán „gyermekmegőrző”. Számokkal, osztályzatokkal igazolt tény: a munkásgyermek lemaradása az óvodánál kezdődik — tehát az óvodánál lehet — sőt: kell — ezt megelőzni, a nivót kiegyenlíteni.

Saját erőből, a vállalatok által fizetett fejlesztési alap és a Fővárosi Tanács segítségével több óvodai helyet teremtettek Angyalföldön a mostani öt éves terv időszakában, mint a korábbi tíz évben összesen. Három év alatt több mint ezer angyalföldi család költözött jobb lakásba — ez a mérleg pozitív oldala (bár az utóbbit beárnyékolja az, hogy tősgyökeres angyalföldieknek, nagyüzemek törzsgárdatagjainak kellett más kerületekbe költözniük, s félő, hogy ezzel előbb-utóbb munkahelyváltoztatás is jár).

Pedig kár a törzsgárdaért, nemcsak az üzemiéért — Angyalföld törzsgárdájáért, őslakosaiért. Lokálpatrióták ők, a szó legnemesebb értelmében, őrzik a kerület hagyományait. Azok pedig nagyon is megőrzésre érdemes, értékes munkáshagyományok.

VÁRKONYI ENDRE